

Elita rurală din R.S.S. Moldovenească: limbă, identitate, protagoniști

Alexandra ȘAROV

I. Elita rurală în Republica Moldova. Încercări de definiere. Încercările noastre de a defini elita rurală sunt determinate de necesitatea evidențierii acestui grup social într-o societate dihotomizată în *conducători și conduși*. Pornim de la ideea că lumea rurală este o lume deosebită de cea orășenească prin caracterul ei etnic mai omogen, prin formele ei mai tradiționale. Funcționari, medici, învățători, economiști, preoți, antreprenori, o parte a țăranilor cu autoritate formează elita satului. Ei sunt, de fapt, temelia și sufletul satului, sunt cei care îi dau permanent sensul, îi evaluează schimbările. Elita rurală constituie nucleul comunității, un model pentru ceilalți. Având, în majoritatea cazurilor, dar nu și obligatoriu, studii universitare și un nivel cultural mai avansat (în comparație cu ceilalți), elita rurală este/ar trebui să fie cea mai sensibilă la schimbările social-politice din societate. Satul, chiar și la nivel de elite, este departe de a fi unitar și omogen. În mediul rural păturile sociale sunt puține și ușor de distins: de o parte se plasează „fruntea satului” sau, cum o definim în acest studiu – elita rurală, de cealaltă parte sunt țăranii de rând. Criteriile de selectare a elitei rurale în studiul nostru sunt axate atât pe factori psihologici, cât și pe factori sociali: prestigiu personal, care presupune respectul de care se bucură un individ în cadrul societății, influența lui asupra acesteia, autoritate, poziție socială etc. De regulă, prestigiul, ca factor subiectiv, este determinat de profesie, ocupație și de modul de viață, cu norme și valori individuale. Elitei rurale nu i se atribuie titlatura de elită în baza unor diplome sau certificate de studii universitare. Mult mai important pare a fi modul său de viață, concepțiile, gradul de influență asupra celorlalți membri ai comunității. Elita se formează, „crește” și se dezvoltă treptat, într-o perioadă îndelungată, în care trebuie să demonstreze (chiar și involuntar) calitățile care îi acordă acest statut. În așa mod, un simplu țăran, cu autoritate în sat, cu o clarviziune și o orientare deosebită în amalgama evenimentelor politice și social-economice din țară, este desemnat de consăteni fără echivoc drept un reprezentant al elitei. Nimeni nu poate, ideal vorbind, să-și atribuie individual calificativul de membru al elitei, acest lucru rămânând la latitudinea comunității. Am încercat să ne desprindem de schema clasică de definiere a elitei, dar am păstrat noțiunea de *eliță* pentru a reliefa caracteristicile deosebite ale acestui grup social.

Oricare ar fi calitățile elitei, ea nu-și atribuie singură această titlatură și nu o moștenește. Nimeni nu se poate autoprocama elită. Ca să faci parte din elită, trebuie să fii *recunoscut* ca atare și să demonstrezi această calitate încontinuu.

Prezentul studiu a fost realizat în baza izvoarelor scrise (monografii, memorii, materiale de arhivă etc.) și a *interviurilor* luate de la reprezentanți ai elitei rurale din diferite sate mono- și multilingve din Republica Moldova. Interviuurile au fost realizate în anii 2003-2006, în cadrul proiectului *Sprache und Identität in Situationen der Mehrsprachigkeit. Sprachliche Individuation in multiethnischen Regionen Osteuropas*,

printre metodele de cercetare fiind utilizate biografiile lingvistice¹. Persoanele intervievate alcătuiesc un grup neomogen, sunt selectate după vârstă, categorie socială, naționalitate, origine etnică etc. Interviuurile au fost realizate cu persoane de 35-85 de ani, adică atât cu generația mai în vârstă, care și-a făcut studiile înainte de război, „la români”, prin intermediul limbii române, cât și cu generația formată în perioada sovietică prin intermediul limbii ruse și al „limbii moldovenești”.

II. Homo sovieticus. Pe parcursul a jumătate de secol de existență a puterii sovietice pe teritoriul Republicii Sovietice Socialiste Moldovenești, acest regim a atras în procesele politice și ideologice trei generații de locuitori ai regiunii. Dacă prima din aceste generații, care avea dubii față de regimul sovietic, a fost supusă terorii și schimbării forțate a convingerilor, următoarele două au devenit obiectul formării a *homo sovieticus*. În această direcție a fost îndreptată întreaga activitate a sistemului politic și economic al R.S.S.M., cu susținerea puterii centrale a U.R.S.S. Erau promovate intens tezele doctrinare cu privire la construcția socialismului, lichidarea deosebirilor dintre sat și oraș, crearea omului nou – omul sovietic, educat în baza principiilor internaționalismului socialist. Se vehicula intens teza despre construcția unei noi comunități – poporul sovietic, care în esență nu era altceva decât o tentativă de lichidare a specificului național al populației indigene din republică.

Formarea omului de tip *homo sovieticus* urmărea și scopul de a justifica prin acțiuni concrete constituirea Republicii Autonome Sovietice Socialiste Moldovenești și de a „moldoveniza” populația băștinașă. Pentru atingerea acestui scop s-au utilizat diverse mijloace, printre care: se aduceau argumente privitor la rădăcinile istorice ale basarabenilor ca fiind diferite de cele ale poporului român și se afirma teza conform căreia există două popoare, două culturi și două limbi distincte. Stereotipul *homo sovieticus* era un aliaj cu vădite disponibilități morale pentru limba și cultura rusă în detrimentul celei materne.

¹ Werlen, Iwar, *Sprachbiographien von Ausländern der zweiten Generation. Arbeitsbericht zu einem soziolinguistischen Projekt*, Arbeitspapiere 20 a, b, Universität Berlin, Institut für Sprachwissenschaft, Bern, 1986; Fix, Ulla, *Sprachbiographien. Sprache und Sprachgebrauch vor und nach der Wende von 1989 im Erinnern und Erleben von Zeitzeugen aus der DDR. Inhalte und Analyse narrativ-diskursiver Interviews. Mit Dagmar Barth, unter Mitarbeit von Franziska Beyer*, Frankfurt am Main. Berlin. Bern; Franceschini, Rita, *Sprachbiographien randständiger Sprecher*, in Franceschini (Hrsg.), *Biographie und Interkulturalität: Diskurs und Lebenspraxis*, Tübingen 2001, p. 111-125; Nekvapil, Jurie, *Sprachbiographien und Analyse der Sprachsituationen: Zur Situation der Deutschen in der Tschechischen Republik*, in Franceschini, Rita/Miecznikowski, Johanna (eds.), *Leben mit mehreren Sprachen. Vivre avec plusieurs langues. Sprachbiographien. Biographies langagières*, Bern etc. Peter Lang, 2004, 147-172; Tophinke, Doris, *Lebensgeschichte und Sprache. Zum Konzept der Sprachbiografie aus linguistischer Sicht*, în „Bulletin suisse linguistique appliquée”, 2002, nr. 76, p. 1-14; Meng, Katharina, *Russlanddeutsche Sprachbiografien. Untersuchungen zur sprachlichen Integration von Aussiedlerfamilien*, Tübingen, Verlag Narr, 2001; Treichel Bärbel, *Identitätsarbeit, Sprachbiographien und Mehrsprachigkeit*, Frankfurt am Main, 2004.

O definiție provizorie a acestui termen, care ne este apropiată, a fost dată în timpul lansării, la 20 octombrie 2003, la Chișinău, a proiectului *Sprache und Identität in Situationen der Mehrsprachigkeit. Sprachliche Individuation in multiethnischen Regionen Osteuropa*. În comunicarea sa intitulată *Limbă și identitate – câteva repere teoretice conceptuale* profesorul Klaus Bochmann remarcă: „Biografia lingvistică este ansamblul experiențelor cristalizate în amintiri, impresii și judecăți, pe care persoana respectivă le-a câștigat și adunat în legătură cu cunoașterea și practicarea unei/unor limbi de-a lungul vieții sale. Filtrate prin memoria și reflexiunea subiectului, îmbinate cu tradițiile relatate și confruntate cu povestirile majore istorice, ele formează identitatea lingvistică a individului. Biografia lingvistică este o parte integră a biografiei generale, în care aspectul lingvistic poate ocupa o poziție fie centrală, fie marginală”.

III. Elita națională. O particularitate a dezvoltării social-economice și spirituale a regiunii în perioada sovietică a fost că republica rămăsese practic fără de elită națională. Politica ostilă promovată de organele de partid față de elitele naționale este recunoscută astăzi de înșiși promotorii acesteia. Sunt sugestive în acest sens mărturiile fostului prim-secretar al Partidului Comunist al Moldovei în perioada anilor 1960-1980, Ivan Bodiul, despre componența națională a elitei din RSSM:

Pe timpuri nu a existat practica de a înainta la funcțiile de conducere cadrele locale. Peste 20 de ani de la eliberarea Basarabiei și formarea Republicii Sovietice Socialiste Moldovenești, în funcția de ministru și mai sus nu a fost promovat nici un basarabean [...] Funcțiile ministeriale și alte mari posturi în stat erau deținute de persoane invitate din alte regiuni ale Uniunii Sovietice, în special din regiunile Federației Ruse. Ei erau cărturari, cinstiți și educați, însă nu cunoșteau limba și nu puteau discuta normal cu populația. De la ei nimeni nu cerea cunoașterea trecutului istoric al băștinașilor, a tradițiilor și obiceiurilor [...]. Aceste și alte lacune în cunoștințe și lipsa de experiență serioasă în Moldova se răsfrângeau negativ asupra conducerii ramurilor economiei: se comiteau greșeli în planificare, organizarea producției, în dezvoltarea economiei și rezolvarea problemelor sociale. Erorile în rezolvarea problemei cadrelor influențau negativ și relațiile interetnice în republică. Societatea era profund nemulțumită de faptul că, la funcțiile de conducere într-o republică națională, băștinașii rămâneau în minoritate².

Aceste mărturii ale unuia dintre liderii de vază ai comuniștilor moldoveni sunt confirmate de multiple alte documente din această perioadă. Într-o scrisoare a reprezentanților intelectualității basarabene adresată conducerii de partid a Republicii Sovietice Socialiste Moldovenești, printre altele, se scria următoarele:

Se poate constata că și acum, după 16 ani (de la anexarea Basarabiei – *n.n.*), nu numai în organizațiile de partid și de stat ale Moldovei, dar și în cele profesionale, în toate ministerele și instituțiile, comitetele de partid și executivale raionale, justiție etc., în funcțiile de conducere lipsesc cu desăvârșire cadre băștinașe de basarabeni [...]. Locuitorii Moldovei de pe malul drept al Nistrului (Basarabia) sunt priviți ca „incapabili”, ca niște persoane care nu merită încredere din punct de vedere politic.³

IV. Etapele principale de lichidare a vechii elite. În procesul de distrugere a elitei naționale de către autoritățile sovietice putem evidenția câteva etape distinctive. O mare parte a elitei basarabene a fost dusă de valurile *represiunilor staliniste*. Încă din primele zile de după 28 iunie 1940 au fost arestați nu numai acei care au făcut politică în diferite partide sau au deținut funcții în administrația românească, dar și alte persoane, care puteau fi trecute în categoria „dușmanilor de clasă”. Astfel, un număr important de reprezentanți ai elitei basarabene, care nu au reușit sau nu au dorit să se refugieze, au resimțit din plin ostilitatea noii puteri. Pentru autoritățile sovietice unul dintre obiectivele imediate în Basarabia a fost înlăturarea focarelor de „propagandă anti-

² I. Bodiul despre componența națională a elitei politice din RSSM, în Stăvilă V., *Evoluția componenței naționale a elitei politico-economice a RSSM*, în „Revista de istorie a Moldovei”, 1996, nr. 4, p. 35.

³ Din scrisoarea unui grup de basarabeni (Em Bucov, A. Lupan, A. Rusu ș.a.) adresată conducerii RSSM, în Stăvilă V., *Evoluția componenței naționale a elitei politico-economice a RSSM*, în „Revista de Istorie a Moldovei”, 1996, nr. 4, p. 35-36.

sovietică” și de „agitație naționalistă”. Printre cei care au suferit represalii se numărau, în primul rând, persoanele care făceau parte din elita societății și care, după părerea autorităților, puteau forma nucleul de rezistență față de noul regim.

Claudia: În anu patruzeci, când o venit sovieticii, ne-au luat <absolut totu> [secvență rostită cu furie]: și casă, și am fost dați afară din casă. Tăticu murise în anu patruzeci, la dou-ș-șapte august. S-a stins cu zile, pentru că, noști la rând, aștepta din clipă-n-clipă să vină după dânsul să-l arestezi. Lângă pat avea pregătită din timp o + valiză mică cu lingerie și ciorapi di lână [plânge]. Dumnezeu s-o îndurat și i-o venit în ajutor – l-o scăpat di Siberia. Tata fusese ales <de două ori> [secvență rostită mai accentuat] în Senatul României. Era de profesie jurist, cu studii făcute la Varșovia și mare proprietar di pământ. După reforma agrară din optsprezăci avea în posesii o sută di hectare. Cu alte cuvinte, în anul patruzăci a fost trecut în < tagma „moșierilor”> [secvență rostită ironic]. Ordinul di arestare era, dar n-au îndrăznit să-l arestezi. Era paralizat. Însi casa și pământu au fost naționalizate. În patru-ș-unu, la treisprezece iunie am fost deportată, încă și bunica trăia, era de optzeci-ș-trei de ani, o luase și pi bunica, adică mămica, bunică și eu, cea mai mică⁴.

Prima categorie a „noii” elite, prin intermediul căreia trebuia să se desfășoare procesul de ideologizare a maselor, erau învățătorii formați în ideologia comunistă în instituțiile superioare de învățământ, instituții care nici pe departe nu erau „pepinieră de cadre naționale”, după cum se afirma la conferințele și congresele de partid. Cadrele pedagogice „vechi” rămase la sate erau considerate suspecte și erau învinuite de loialitate și simpatie pentru România, motiv plauzibil pentru concedierea acestora. În schimbul lor erau aduse cadre didactice din Rusia, care, desigur, nu știau limba, nu cunoșteau istoria și cultura autohtonă.

Revenind la situația din Basarabia de după 28 iunie 1940, ar trebui reținut faptul că vidul creat de refugiarea sau de arestarea elitei interbelice a fost umplut prin așezarea în pozițiile-cheie a unor persoane cu o pregătire deseori discutabilă, originare din fosta RASSM sau din rândul localnicilor care dădeau dovadă de *loialitate*. Deși regimul a avut rezerve față de intelectualii școliți în România, în Rusia țaristă sau în alte „țări burgheze”, totuși, imediat după preluarea puterii, noile autorități au acceptat serviciul unor personalități importante care se bucurau de popularitate. În asemenea condiții, o parte a elitei basarabene de „formațiune veche” a intrat în serviciul noilor autorități.

Noua putere puse ochi răi pe tata, pentru că a fost consilier comunal și deținea funcția de staroste al bisericii din sat. Ba chiar nimerise în lista nenoriciților ce urmau a fi ridicați și duși tocmai în fundul Siberiei. A scăpat ca prin urechile acului. Multă vrajbă au semănat printre săteni complicitățile lui Stalin. Îi era teamă omului să spună o vorbă mai îndrăznească sau, Doamne ferește, să se întrețină cu cineva din familia celor deportați. A ținut marea nebunie a ostilităților până în anul 1950, când, odată cu organizarea colhozurilor, autoritățile și-au mai potolit din răfuiala cu oamenii cinstiți și gospodari. A trebuit să se scurgă mult timp ca

⁴ Interviu cu Claudia E., realizat la 12 august 2004 în localitatea Volintiri, raionul Ștefan-Vodă.

să dispară obida și ura, ca oamenii să revină la relațiile de rudenie și prietenie atât de firești satului nostru de alte vremuri!⁵.

Politica de promovare a unor reprezentanți ai populației băștinașe la posturi înalte, în această perioadă, nu se explică prin apariția unui sentiment de respect și recunoaștere a meritelor personale ale acestora. Obiectivul ascuns al acestei practici consta în punerea în aplicare a unui plan prestabilit de moldovenizare a populației –aceasta fiind una din multiplele etape de realizare a unui deziderat major al autorităților sovietice. Pregătirea unei elite naționale în matrița comunistă și „invadarea” satelor moldovenești cu activiști comuniști aveau ca scop inocularea ideologiei comuniste despre limbă și originile ei. Se promova ideea unei limbi moldovenești, distincte de limba română, și se modela, în baza acestui postulat, existența unei identități naționale moldovenești. Perspectiva dezvoltării unei limbi moldovenești, „nealterată” de elementele limbii române, în care cuvintele literare erau inventate sau erau lexeme parțial traduse din limba rusă, concorda cu ideea conform căreia limba trebuie să fie înțeleasă de popor, iar cartea trebuie să coboare la nivelul omului simplu și nu invers. În asemenea situație, elita rurală trebuia să joace rolul de mesager al propagandei comuniste.

Sunt relevante, în acest context, amintirile lui Emanoil Timofei Beregoi, pensionar din satul Rezeni, raionul Ialoveni, despre politica de cadre promovată de autorități față de elita satului în diferite perioade istorice. Reprezentanților vechii elite, care erau etichetați ca *trădători* și *dușmani ai poporului*, li se opunea, în numele unui discurs politic voluntarist, noua elită, formată fie din „șantiști”⁶, fie din persoane *loiale* noului regim, care au început să se adapteze la noile condiții:

1) Până în '40 satul era condus de primăria comunală. Precum spuneam, în anul 1937, în toată România Mare era la putere partidul liberal. La noi primar era Grigore Bivol, care se trăgea din viță veche de buni gospodari. Ținea mult la sat. Încă prin 1934 i-a scris lui Ion Inculeț la București o scrisoare, în care i-a spus de toate nevoile satului. Chiar în același an a început construcția celor patru clădiri și a camerei agricole.

2) La 28 iunie, când au venit sovieticii și au creat sovietul sătesc, a fost adus în calitate de președinte un oarecare Mihail Cherlac, care era băștinaș din Transnistria, din Grigoriopol. Era rău al dracului. Purta ură tuturor gopodarilor de frunte din sat. El a și organizat, ca o fiară, în iunie 1941, chiar în zilele când sovieticii se retrăgeau, împușcarea celor zece suflete nevinovate din satul nostru și din Lipoveni.

3) La a doua venire, în august 1944, sovieticii au fost mai șmecheri. Nu și-au adus omul lor ca să-l pună la conducerea sovietului sătesc. Au numit oameni din sat. Pe aceștia să cadă toată ura sătenilor pentru fărădelegile făcute la comanda lor. Așa era politica lui Stalin⁷.

⁵ *O seamă de amintiri auzite și înscrise de la veteranii satului*. Interviu cu Emanoil Timofei Beregoi, realizat de Constantin Mardare, în *Răzeni. Vatra veșniciei. Carte de familie de neam răzenean (1484-2003)*, Chișinău, 2003, p. 183.

⁶ Termen utilizat în cazul persoanelor venite din Transnistria, care se bucurau de o mai mare încredere din partea autorităților sovietice. Nu întâmplător, în acele timpuri era foarte populară expresia: „Dacă vrei să și ministru, trebu să și di pisti Nistru”.

⁷ *O seamă de amintiri auzite și înscrise de la veteranii satului*. Interviu cu Emanoil Timofei Beregoi realizat de Constantin Mardare, în *Răzeni. Vatra veșniciei. Carte de familie de neam răzenean (1484-2003)*, Chișinău, 2003, p. 185-186.

V. Crearea noii elite. În condițiile lipsei aproape totale a unei elite naționale, organele de partid și de stat, în anii postbelici, au asigurat afluența în Moldova a unui număr mare de specialiști din afara republicii, din alte regiuni ale Uniunii Sovietice. Dezvoltarea intensivă a economiei, inclusiv a unor ramuri netradiționale, cum ar fi construcția de mașini, industria de prelucrare a metalelor etc., afluența de specialiști calificați, și, apoi, a multor cadre necalificate, au complicat enorm problemele sociale în orașe și în localitățile de tip orășenesc, au creat o situație nefavorabilă pentru populația băștinașă. În majoritatea cazurilor, orice încercare de ascensiune profesională era blocată sub pretextul „originii nesănătoase” sau, în cel mai bun caz, avea loc sub supravegherea organelor abilitate. În Basarabia a fost aplicat principiul folosit de către bolșevici în URSS după 1917 („izolirovati, no sohraniti” – *de izolat, dar de păstrat*), a cărui esență consta în marginalizarea vechii elite și înlocuirea ei cu alta nouă, modelată și verificată în laboratoarele comuniste de formare a cadrelor.

Ca rezultat al transferului unui număr mare de specialiști din afara republicii, începând cu a doua jumătate a anilor 40, în RSSM s-a constituit un aparat de funcționari străin populației băștinașe, în care ponderea socială a naționalilor era infim de mică:

Alexandra: Cine erau persoanele care începeau asemenea acțiuni: oameni de la sat sau de la oraș, tineri sau mai în vârstă, intelectuali sau țărani?

Vasile: Da eu, dacă m-ați înțelege drept, erau niști oameni proști, cari ++ erau ruși, cari majoritatea erau din <тюрьма> [închisorile] Rusiei și lor li si dăde drumu din <тюрьма> da n-aveu dreptu să șadî în Rusia, mai ales în orașele mari ale Rusiei și erau îndreptați în Moldova ca să sî hrăniască. Da Moldova cu brațele deschise îi primé pi tăți. Încă în privința asta: dacă viné o rusoaică ori un rus, rusofon, și s-așeza, măcar cî era debil mă scuzați, apu în rând la <квартиры> [apartament] ori la grădiniță copilu ++ erau primii. Ni se spuné, că voi puteți copilu să-l duceți la neamuri, și să trăiți la <квартирэ> copilu – la buneii, da ii unde să se ducă? Pi moldoveni – așa, în cămin, în cămin. Da rusului, dacă viné o mamă <одиночка>, mă scuzați, dacă ați înțeles ci-am avut în vedere și zîcé cî <я – одиночка> [mamă-solitară] și cu copilu și-l aduci la <райком> [comitetul raional] și na, copilu: apu trebu di dat <квартири>, d-apu cum, unde-a-trăi cu copilu? Da voi mai stați în rînd. Așa și cu mini-o fost și când eu i-am spus la Dubăsari nu cî sî mă laud, da așa am fost, puteți sî-ntrebați, da eram și la policlinică, și la spital și pisti tăt, c-am ajuns la <высшая категория> [categorie superioară] la otolaringolog, esti ceva, și-n Moscova am trecut di trii ori <усовершенствование> [perfecționare] și profesorii tot oleacă m-o recomandat și la Harikov am fost jumati di an. Oleacă așa, parcă nu eram prost. Amu di-amu dacă ești bătrân nu trebuiești nimănu. Di-atâta folosiți-vă di viață atâta cît încă trebuiești cuiva, cî tare-i rău cînd nu trebuiești nimănu. La ruși li da partidul <вне очереди> [fără rând] da tu trăiești la <квартиры> [gazdă], dacă-i găsi-o undeva⁸.

Un alt segment al elitei basarabene a *căzut* în luptele celui de-al doilea război mondial. O a treia parte, peste 10 000 de persoane, *s-a refugiat* în România sau în alte state din Europa. Represiunile sovietice, însă, nu i-au ocolit nici pe cei care au fost nevoiți să se refugieze. Mulți reprezentanți ai elitei basarabene aflați în refugiu în România aveau să

⁸ Interviu cu Vasilie A., realizat la 16 august 2005, în localitatea Dubăsari. În paranteze pătrate este dată traducerea din limba rusă în limba română a cuvintelor utilizate de interviuevat.

fie identificați după ocuparea acestei țări de către trupele sovietice și trimiși în Siberia împreună cu familiile sau încarcerați alături de figuri reprezentative ale elitei românești⁹.

În acest fel, deja în primii ani postbelici, Basarabia a rămas practic fără de elită, care ar fi stat la baza transformărilor economice și culturale. Neîncrederea autorităților sovietice față de localnici se explica, într-o oarecare măsură, prin faptul că în Basarabia predomina populația rurală, constituită preponderent din vorbitori de limbă română, care nu cunoșteau limba rusă. Pe de altă parte, țărănimea înstărită (sau elita economică rurală) a fost percepută ca bastion al „regimului burghez românesc” și promotoare a politicii anti-sovietice la sate. Acestei păături sociale îi vor fi atribuite de la bun început epitetul de „lipitori”, „vampiri”, „dușmani de clasă”, care trebuiau integrați în noua ordine, inclusiv sau mai ales prin recurgerea la măsuri dintre cele mai severe¹⁰. Lupta cu țărănimea înstărită de la sat¹¹ a devenit unul dintre obiectivele principale ale regimului sovietic. Țăranii trebuiau ținuti sub control. Acest rol aveau să-l joace kolhozurile, iar *culacii* urmau să fie *lichidați ca clasă*¹².

Noi am fost o familie persecutată. Am rezistat cum am putut, ca mulți alții. Și familia mea a fost pe „lista culacilor”. În vara anului 1949, când se făceau deportări masive, nici o noapte n-am dormit acasă. Și am scăpat numai pentru că ne-a ajutat unul din CC, Gheorghe Zaharov, pe care mai apoi tata l-a invitat la noi acasă și a fost la noi la vreo trei nunți. Mult timp după aceea tata vorbea prin somn: „U menea melnița ne parovaia, u menea melnița rucinaia”, pentru că cei ce aveau moară erau considerați chiaburi, iar cei cu rășniță – nu! Se vede că tata vorbea prin somn noaptea ce zicea ziua la interogatorii¹³.

Noua elită a cunoscut toate metodele folosite de propaganda timpului pentru a educa populația rurală. Viața la țară devenea tot mai grea, iar controlul asupra individului tindea să acapareze toate sferele vieții: spirituală (inclusiv credința), morală (valorile), modalitățile de distracție. Liderii tradiționali ai satului – intelectualii (preoți, doctori,

⁹ A se vedea mai detaliat în acest sens Vasile Țepordei, *Amintiri din Gulag*, București, 1992; C. C. Giurescu, *Amintiri*, București, 2000; Gheorghe Ciugureanu, *Un mormânt-simbol*, în „Arhivele Sighet” (București), vol. I, 1995.

¹⁰ Lilia Crudu, *Observații cu privire la destinele elitei politice, culturale și științifice basarabene din perioada interbelică*, în *Istorie și societate în spațiul est-carpatic (secolele XIII-XX). Omagiu profesorului Alexandru Zub*. Volum editat de Dumitru Ivănescu și Marian Chelcu, Iași, Junimea, 2005, p. 403.

¹¹ În conformitate cu Hotărârea Consiliului de Miniștri al R.S.S. Moldovenești din 30 august 1947, gospodării chiaburești erau considerate gospodăriile care „au folosit permanent în agricultură ori meșteșugărit muncitori sezonieri nămiți; au folosit sistematic munca altor țărani, sub forma de clacă, oferindu-le în schimb vite de muncă, semințe, produse sau mașini agricole; obțineau în mod sistematic venituri de pe urma utilizării mașinilor agricole în alte gospodării contra unei plăți în bani sau în natură; aveau sistematic venituri de la moară, oloiniță, rășniță și alte întreprinderi; aveau venituri de la arendarea camuflată a pământului; aveau venituri de la cumpărarea „pe verde” a recoltelor livezilor și viilor în scopul vânzării sau prelucrării industriale; au practicat cumpărarea în scopul revânzării, comerțului ori cămătăriei” (*Informație privind rezultatele identificării și supunerii la impozitul agricol a gospodăriilor chiaburești în 1947 în raioanele de pe malul drept al R.S.S.M.*).

¹² Jorg Baberowski, *Die Kollektivierung der Landwirtschaft und der Terror gegen die Kulaken*, in Rüdiger Hohls, Iris Schröder, Hannes Siegrist (Hg), *Europa und die Europäer. Quellen und Essays zur modernen europäischen Geschichte*, Franz Steiner Verlag, 2005, p. 315-321.

¹³ *Bibliologia este via în care lucrez. Interviu cu Ion Madan realizat de Valentina Gălușcă*, în „Gazeta bibliotecarului”. Buletin informativ al Bibliotecii Naționale și al Asociației Bibliotecarilor din Republica Moldova, 2005, nr. 5, p. 6.

învățători) – sunt înlocuiți cu o nouă categorie: activiști, practicanți zeloși ai noii ideologii.

Lupta cu elita de la țară a fost dusă și pe calea învățământului. Instaurarea regimului comunist după război a distrus definitiv sistemul românesc de instruire în Basarabia. Autoritățile sovietice au interzis revistele și ziarele pedagogice, literatura didactică românească. Pentru a crea un nou model social, a fost suficient să se elimine alte modele de informații. „Învățătura” marxist-leninistă, singura oferită, era coerentă, explicită, simplă, clară și fără contradicții.

Partidul comunist și organele sovietice de stat au căutat să impună învățământului și științei, procesului de creație propriile principii ideologice. Elita, pentru a supraviețui în condițiile create, a fost nevoită să-și pună talentul și activitatea în serviciul regimului comunist. Pentru a asigura o contaminare ideologică trainică, nu era suficientă o propagandă continuă a ideologiei marxist-leniniste, de aceea au fost impuse măsuri restrictive care aveau menirea de a distruge „cultura burgheză”. Imediat după război a început procesul de „purificare a bibliotecilor” de autorii ostili comunismului. Cărțile interzise se mai păstrau doar într-un fond secret al Bibliotecii Naționale și trebuiau multe aprobări pentru a putea consulta vreuna dintre ele. Un fost lucrător al Bibliotecii își aduce aminte despre primii ani ai activității în această instituție:

După absolvire am lucrat 2 ani redactor literar la „Moldova Socialistă”, iar în 1960 am venit la Bibliotecă și mi-am găsit anume în acest domeniu vocația [...]. Când venisem eu la Biblioteca Națională, care pe atunci se numea „Krupskaia”, situația era deplorabilă. Pe multe cărți care erau în grafie latină se punea ștampila „Ne vâdaiotsea” și erau duse în secția „speșran”. Mai apoi eu am căutat acele cărți și nu le-am găsit [...]. Pe atunci biblioteca noastră era un fel de bibliotecă regională rusească. După conținutul ei de fonduri aproape că nu se deosebea cu nimic de biblioteca din Tambov sau Celeabinsk. Existau numai 2% de literatură în limba română.¹⁴

Regimul sovietic a propagat intens concepția celor două limbi diferite: română și moldovenească. Pentru realizarea acestei concepții a fost interzisă grafia latină. În manualele școlare erau incluse cuvinte artificiale – derivate din limba rusă, fiind evitați termenii literari românești. Pentru confirmarea teoriei celor două limbi, în 1954 au fost editate la Moscova două dicționare: unul – „rus-român” și altul – „rus-moldovenesc”. Cu toate eforturile depuse, nu s-a ajuns la rezultatele scontate. În mediul rural, spre exemplu, a vorbi moldovenește însemna a vorbi în grai, țărănește, incult, iar cei care vorbesc limba literară vorbesc limba română.

Ana: Și nu s-a numit Transilvania sau Muntenia. S-a numit România, de atâta că noi ne tragem de la romani. De la rădăcina român. Și nu avea să se numească altfel. Și asta nu-i urât. Nu-i nimic rău. Suntem români și gata. Să spunem și noi ca Eminescu: „Suntem români și punctum”. Nu vor să înțeleagă, poate vor înțelege vreo dată. Da eu nu vreau să mor până nu voi vedea adevărul. Să văd adevărul. Să înțeleagă toți că noi suntem români și limba română e frumoasă. O murit o verișoară nu demult și la mort în Trușeni o venit rusoaice din Chișinău și vorbeau rusește. Și eu le zic: „Și, nu știți limba? Iaca zic amu o să vă înțețe

¹⁴ *Bibliologia este via în care lucrez. Interviu cu Ion Madan realizat de Valentina Gălușcă*, în „Gazeta bibliotecarului”, Buletin informativ al Bibliotecii Naționale și al Asociației Bibliotecarilor din Republica Moldova, 2005, nr. 5, p. 5.

acuma Voronin limba moldovenească. O să vă facă școli și o să vă învețe”. „Da limba moldovenească vrem, da nu română”. Știți ce dragele mele, limba moldovenească și română este una și aceeași. Limba moldovenească e țărănească, necorectă, dar română e literară și frumoasă. De se să nu vă placă o limbă literară și frumoasă?¹⁵

Chiar dacă o mare parte a elitelor a fost anihilată, fibra biologică a etniei a fost perpetuată de oamenii simpli din sate. Idei similare cu cele enunțate în interviul precedent găsim și la medicul Vasile P., în vârstă de 76 ani din raionul Briceni.

Alexandra: Se deosebea limba pe care Dvs. o vorbiți de limba lui [a unchiului din România – *n.n.*]?

Vasile: Da, mult mai mult. A lor îi limbă <fină> [cuvânt rostit cu voce slabă], da eu iacă terminasem și școala, zeci clase, în Bălți am terminat, m-am învățat la Institut. Da când am terminat zeci clase nici nu sî pomine di limba română.

Alexandra: Dar cum se numea limba care era vorbită?

Vasile: <Limba moldovenească> [ironic]. Și niciun <scriitor> [apăsât], măcar că Eminescu este Eminescu și Eliade, nu, nici un cuvânt. Noi, doamne ferește, numa pi tăți ruși și ucrainenii.

Alexandra: Dar dacă se scăpa cineva cu vorba și pomenea de limbă română?

Vasile: <Da nu sî scăpa nime, cî nici nime nu știé!> [cu furie]. Și profesorul de limbă moldovnească era Bacea Livovna, evreică, ea ni povisté, da nu ni spuné nică dispri scriitorii noștri de bază nici di Eminescu, nici di Creangă, nici, doamne ferește, da numa di Cernișevskii, Saltîcov-Șcedrin, Nekrasov, Gorkii, Maiakovskii, Dostoevskii iaca aiștea-s!¹⁶

Pe parcursul întregii perioade de regim comunist, autoritățile au avut drept scop crearea unei identități naționale clare, lipsite de ambiguități, pe care toți membrii grupului o împărtășesc; prin urmare, ei putând fi mobilizați oricând pentru realizarea intereselor naționale, cu toată loialitatea. De fapt, nu insufierea unei acceptări uniforme a identității naționale este esențialul, ci ca fiecare să considere că toți au aceeași identitate națională. Acest mesaj a fost transmis prin intermediul elitelor. Totuși, printre reprezentanții elitelor au existat și excepții, persoane care nu au putut/dorit/acceptat discursul moldovenist grosolan al autorităților sovietice, ei promovând tacit valorile naționale.

Atunci când vorbim de elita rurală, apare în primul rând o asociere a acesteia cu intelectualitatea. O mare parte a elitei rurale, inclusiv reprezentanți ai intelectualității, au încercat să-și mențină activitatea în perioada sovietică, acceptând toate implicațiile de rigoare. Un aspect aparte în interviurile cu elita rurală din acea perioadă o constituie actul intrării în partid. Pentru dl Ion E., astăzi profesor universitar, actul intrării în partid nu a însemnat un act politic, convingerile sale politice fiind diametral opuse cu „linia partidului”, ci o necesitate pentru a obține o reușită profesională, o promovare socială.

Alexandra: Adică nu ați vrut să fiți membru de partid dintr-o pornire a sufletului?

Ion: Nu, nimic. Trebuia să fii membru de partid. Și trebuia să ai recomandări. Ei bine, recomandări acolo îți dădeu, dar erau niște piedici pe care eu nu le cunosc, dar știu că fără partid nu mergeam, nu mergeam. Eu am lucrat un an în școală.

¹⁵ Interviu cu Ana C., realizat la 14 august 2005, în localitatea Trușeni, raionul Strășeni.

¹⁶ Interviu cu Vasile P., realizat la 2 august, în localitatea Grimăncăuți, raionul Briceni.

Acolo mi s-a propus să intru în partid. Dar n-am intrat, am refuzat. Am zis că eu nu rămân aici în sat, în școală. Ei spuneau, vrasăzică, să fiu membru de partid și acolo undeva să mă promoveze. Eu am refuzat și am venit la Chișinău. Un coleg de al meu matematician a acceptat, a fost primit în rândurile partidului, luat în raion și a lucrat într-o secție de propagandă și nu știu și practic tot restul vieții până la desființarea partidului. Așa că asta. Dacă rămâneam și eu acolo poate, dar așa m-am refuzat, eu nu rămân în sat, a fost pretextul, eu mă duc la Chișinău că am alte intenții în viața asta¹⁷.

Interviul narativ autobiografic realizat cu dl Vasile A., locuitor din Dubăsari, o localitate aproape complet rusificată, ilustrează încă o dată teza afirmată anterior: intelectualul, în general, iar cel de la sat, în special, era impus de împrejurări să devină membru de partid și să promoveze ideologia comunistă¹⁸. Șiretlicul la care a recurs interviueatul pentru a depăși o situație de acest fel rămâne demn de admirat. Cu referire tot la această persoană se reliefează o problemă extrem de importantă pentru cercetarea noastră: felul de a povesti al interlocutorului și limbajul utilizat. Întreaga conversație este intercalată de rusisme și calchieri. Acest fel de vorbire este caracteristic pentru marea majoritate a locuitorilor din localitățile rusificate.

Vasile: Nu făcei nimic dacă nu știei limba rusă și nu erai membru de partid [accentuat].

Alexandra: Și membru de partid trebuia să fii?

Vasile: Da. Da partidu era <unu> [exploziv]. Așa cum este iaca: un drum – vrei-nu-vrei trebu pi-aici să mergi. Eu pot să spun, pi mine m-o chemat di câteva ori: și-n Briceni s-întru în partid, și-n Dubăsari [...].

Alexandra: Și ați fost membru de partid?

Vasile: Nu, eu am spus, că eu încă <не созрел> [nu sînt copt, a nu fi la înălțimea exicențelor], nu-nțeleg <политика партии> [politica partidului] și vorbesc mult și oi vorbi undeva și-oi critica pi undeva și-apu pi urmă [...] nu, nu vreu. Da așa, + și mi-ți face?¹⁹

Concluzii. Abordarea reprezentărilor elitei rurale din Republica Moldova evidențiază faptul că factorii istorici, sociali și politici, nivelul de socializare civică au o importanță deosebită în afirmarea lor. Deficiențele în plan identitar au o clară explicație în trecutul totalitar, perioadă în care s-a încercat „fabricarea” unei noi identități naționale în baza conceptului de „homo sovieticus”. Identitatea românească a fost astfel puternic traumatizată. Resemnarea la suportarea consecințelor istoriei pune obstacole procesului de metamorfoză progresivă a maselor în perioada tranziției democratice.

¹⁷ Interviu cu Ion E., realizat la 26 iulie 2005, în comuna Bubuieci.

¹⁸ Pentru realizarea acestui obiectiv au fost aduse numeroase cadre de partid și sovietice, prin intermediul cărora Moscova promova politica comunistă în Moldova. Numai în 1944-1946, în regiune au sosit peste 22000 de lucrători de partid și de stat.

¹⁹ Interviu cu Vasile A., realizat la 16 august 2005, în localitatea Grimăncăuți, raionul Briceni.

Die moldauische Dorfelite in sowjetischer Zeit: Geschichte, Identität, Sprache

Im fünfzigjährigen Zeitraum der sowjetisch-kommunistischen Macht in der MSSR hat das Regime drei Generationen in die politischen und ideologischen Prozesse involviert. Musste die erste Generation, die gegen das neue Regime misstrauisch war, mit Terror und erzwungener Zustimmung rechnen, so wurden die beiden nächsten zum Gegenstand des Versuchs, den so genannten *homo sovieticus* zu erschaffen. Darauf wurde die ganze Tätigkeit des politischen und wirtschaftlichen Apparats der MSSR ausgerichtet, der sich der Unterstützung durch die Zentralorgane der UdSSR erfreute.

Propagiert wurden dabei die Thesen zur Errichtung des Sozialismus, zur Abschaffung der Unterschiede zwischen Stadt und Dorf, zur Entstehung des Neuen Menschen – des *homo sovieticus*, der im Sinne der Grundsätze des sozialistischen Internationalismus erzogen werden sollte. Man sprach immer weiter von der Gründung einer neuen Gemeinschaft des sowjetischen Volks, die im Grunde nichts anderes war als ein Versuch, die nationale Spezifik der einheimischen Bevölkerung zu zerstören. *Homo sovieticus* diente also als ideologische Rechtfertigung für die konkreten Maßnahmen zur Errichtung der Autonomen Moldauischen Sozialistischen Sowjetsrepublik (bereits zu Beginn der 20er Jahre) und zur „Moldausierung“ der autochtonen Bevölkerung. Zu diesem Zweck hat man sich allerlei Mittel bedient. So hat man z. B. argumentiert, dass die historischen Wurzeln von Rumänen und Moldauern nicht dieselben seien, und dass es folglich zwei verschiedene Völker mit völlig verschiedenen Sprachen und Kulturen gebe. *Homo sovieticus* glich dabei einem ethnischen Mischling, der eindeutige Zuneigungen für die russische Sprache und Kultur zu Ungunsten der Muttersprache aufwies.